

XҒТАР 06.52.45

Аимкулов Рахат Ашкенович

PhD докторы, Қазақ инновациялық – гуманитарлық заң университеті, Семей қ.,
Қазақстан Республикасы
e – mail: rahat_aim@mail.ru

Аубакиров Фазыл Магазбекович

экономика магистрі, Қазақ инновациялық – гуманитарлық заң университеті, Семей қ.,
Қазақстан Республикасы
e – mail: tob07abzol@mail.ru

Казезова Маржан Казезовна

экономика магистрі, Қазақ инновациялық – гуманитарлық заң университеті, Семей қ.,
Қазақстан Республикасы
e – mail: marzhan.kazezova@bk.ru

**ҚАЗАҚСТАН ЭКОНОМИКАСЫНА COVID – ПАНДЕМИЯЛЫҚ
ЖАҒДАЙЫНЫҢ ӘСЕРІ**

Соңғы бірнеше айларда карантиндік және шектеуші шаралар нәтижесінде сауда сферасына ауыр болды. Тіпті өнім сататын ұйымдар да пандемияның зардаптарын сезді: адамдар ақша үнемдей бастады. Азық-түлік емес сауда саласындағы жағдай әлдеқайда күрделі. Жаһандық экономиканың ағымдағы даму тенденцияларын, пандемияның әлемдік және аймақтық экономикаларға теріс әсерін ескере отырып, біздің мемлекетімізге бірқатар мәселелер бойынша шешімдер әзірлеу қажет.

Түйін сөздер: ұлттық экономика, сауда – саттық саласы, мемлекеттік емес ұйымдар, локдаун шарттары, smart – технология, жұмыссыздық деңгейі, онлайн – сауда, ауыл шаруашылық өнімдері, елдің азық-түлік қауіпсіздігі.

Последние несколько месяцев были тяжелыми для торгового сектора из-за карантинных и ограничительных мер. Даже организации, осуществляющие реализацию продуктов, ощутили на себе последствия пандемии: люди начали экономить деньги. Ситуация в непродовольственной торговле намного сложнее. Учитывая современные тенденции в мировой экономике, негативное влияние пандемии на мировую и региональную экономику, нашей стране необходимо выработать решения по нескольким вопросам.

Ключевые слова: национальная экономика, торговля, неправительственные организации, условия локдауна, умные технологии, безработица, онлайн – торговля, сельскохозяйственная продукция, продовольственная безопасность страны.

The past few months have been tough for the trade sector due to quarantine and restrictive measures. Even organizations that sell products have felt the impact of the pandemic: people began to save money. The situation in non-food trade is much more complicated. Given the current trends in the global economy, the negative impact of the pandemic on the global and regional economy, our country needs to work out solutions on several issues.

Keywords: national economy, trade, non-governmental organizations, lockdown conditions, smart technologies, unemployment, online trade, agricultural products, food security of the country.

Қазақстан экономикасында мұндай дағдарыс орын алған емес. Алдағы уақытта да пандемия әлемдік экономикаға қандай өзгеріс әкелетінін болжау әлі ерте. Өткен жылдары әлемдік экономиканың өсу қарқыны орта есеппен 3% деңгейінде ауытқып отырды, ал егер ол 2-2,5% -ға дейін төмендесе, онда көптеген елдерде рецессия басталады. 2019 жылдың желтоқсан айында Қытайда коронавирус анықталған кезде Халықаралық Валюта Қоры (ХВҚ) әлемдік экономиканың өсуінің шамамен 2,7% -ға дейін баяулауын болжаған еді. Алайда, коронавирустың әлем экономикасына тигізетін кері әсері анағұрлым маңызды болып шықты, сондықтан 2020 жылдың бірінші жартыжылдығының

қорытындылары бойынша олар болжамдарын түзетіп отыр - қазір ХВҚ экономиканың минус 4,9% -ға дейін төмендеуін күтеді. Яғни ағымдағы жылы әлемдік экономика өз қарқынымен шамамен 7,5% жоғалтуы керек екен. [1]

Осы уақытқа дейінгі дағдарыстардың барлығы, әдетте, экономиканың бір секторынан басталып, кейін барлық қалған салаларға таралатын. Бірақ коронавирустық дағдарыс ондай емес. Ол бүкіл әлемде бірден басталып, адамдарды үйлеріне қамап тастады. Қазіргі уақытта ешкім осы дағдарыстың қашан аяқталатынын болжай алмайды, өйткені бұл жерде көптеген сенімсіздіктер бар. Сондықтан алдымен коронавирусты жеңіп, содан кейін

мемлекеттер арасындағы дәстүрлі байланыстарды орнатып, экономиканы қалпына келтіру қажет.

COVID-19 пандемиясына байланысты карантин шаралары енгізілгеннен кейін Қазақстан экономикасының қазіргі жағдайы және орта мерзімді даму перспективасына позитивті болжамдар жасауға ешқандай себеп қалмай отыр. ҚР Ұлттық экономика министрлігі коронавирустық дағдарыстың салдарын ескере отырып, жаңартылған болжамдарды ұсынды. Онда Қазақстан экономикасы соңғы 22 жыл ішінде алғаш рет теріс өсу қарқыны -0,9% деңгейінде көрсетуі мүмкін екендігі көрсетілген. Елімізде жүзеге асырылып жатқан ұзақ қатаң тыйым салу шаралары экономикалық белсенділікті бәсеңдетуі ықтимал. Егер пандемия өңірлер бойынша таралуын жалғастырса және егер сыртқы экономикалық конъюнктура одан да көп нашарласа, онда ЖІӨ қысқарып, кедейлік деңгейін едәуір арттыруы мүмкін. [2]

Халықаралық еңбек ұйымының мамандары жұмыссыздық жағдайы ушығып кетеді деп болжайды. Осы коронавирустық дағдарыспен көптеген адамдар жұмыссыздыққа мәжбүр болды. Қазақстандағы табыс көздерінен айырылды дегендердің бәріне (4,5 млн-ға жуық) үкімет карантин кезеңінде әлеуметтік төлемдер түрінде 42,5 мың теңге бөлді. Ал өтініш берген азаматтардың саны тіпті 8 млн адамнан асқан. Ең төменгі жалақы төлеміне кез-келген адам қанағаттанбайды. Мүмкін, бұл ақша халықтың төлем қабілеттілігін қолдау үшін жеткіліксіз шығар, бірақ біздің мемлекетіміздің бүгінгі мүмкіндігі осы.

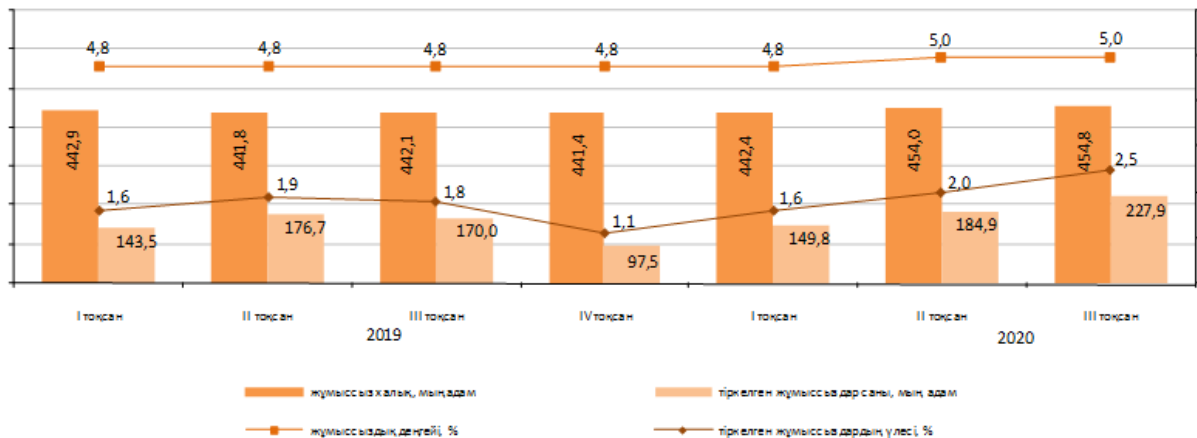
Қазақстанда жеті айдағы жұмыссыздық деңгейі, статистикаға сәйкес, 4,8% -дан 5% -ға дейін өсті. [3] Бұл аз сияқты. 380 мыңнан

астам адам мәжбүрлі жұмыссыздық жағдайына тап болды. Яғни, бұл адамдарда жұмыс бар, бірақ жұмыс істеуге шектеулер қойылған және ақша таба алмайды. Егер ресми жұмыссыздар қатарына мәжбүрлі жұмыссыздар қосылса, жұмыссыздық деңгейі 9% -ға дейін өседі, бұл қазірдің өзінде 900 мың адамды құрайды. Коронавирустық дағдарыс жағдайында көптеген қызметкерлер уақытша жұмыссыз болған кезде олардың кейбіреулері кейбір жұмыстарды өз бетімен орындай бастады. Осылайша, өзін-өзі жұмыспен қамту оқшаулау жағдайында жұмыспен қамтудың ыңғайлы және икемді түріне айналды. Мысалы, интернет-сауданың өсуіне байланысты олардың көпшілігі курьерге айналды. Сондықтан, онлайн-сауда өскен сайын, олардың саны өседі. Бұл жаңа тенденция, әрине, болашақта елдегі жұмыспен қамту құрылымына белгілі әсер етеді.

2020 жылдың III тоқсанында Қазақстанның еңбек нарығына COVID-19 пандемиясы әсері сақталуда. 2020 жылдың екінші тоқсанымен салыстырғанда қызметтің тоқтатылуына байланысты уақытша жұмыссыздар саны 52% төмендеді, бірақ жоғары бола отырып, 131,7 мың адамды құрады. Оның 25%-сауда қызметкерлері, 21,4%-білім, 10,3%-басқа қызметтер көрсету (шаштараздар, сұлулық салондары, ұсақ тұрмыстық қызметтер).

Бұл ретте, 2020 жылдың II тоқсанымен салыстырғанда негізгі жұмыс орнында жұмыс көлемінің төмендеуіне (толық емес жұмыс күні) немесе жұмыс берушінің бастамасы бойынша жұмыспен қамтылғандар саны 37% өсті, 380 мың адамды құрады. Бұл негізінен персоналды қысқартылған жұмыс кестесіне ауыстырумен байланысты. (1 сурет). [3]

Қазақстан Республикасындағы еңбек нарығының көрсеткіштері

Сурет 1 – ҚР еңбек нарығының көрсеткіштері Дереккөз: мәлімет stat.gov.kz ресми сайттан алынды

Коронавирустың әсерінен адамдар өз үйлерінде отыруға мәжбүр болды, бүкіл әлем бойынша адамдардың қозғалысы күрт төмендеді. Нәтижесінде мұнай өнімдерін тұтыну азайды. Ал көлік саласы мұнайдың негізгі тұтынушысы екендігі белгілі. Қазақстан күнделікті өндірісті тәулігіне 390 мың баррельге азайтуға міндеттеме алды. Осыған байланысты, елдің мұнай компаниялары алдында алдағы екі жылда өндіріс көлемінің қысқаруымен байланысты жаңа міндет тұр. Мұнайға сұраныстың азаюы, бағаның күрт төмендеуі және өндіріс көлемін ұлғайту қажеттілігінің болмауы компанияларды барлық инвестициялық және негізгі емес шығындарды қайта қарауға мәжбүр етті.

Сонымен қатар экономикада жақсы тенденциялар да бар. Қазақстанның көптеген кәсіпорындары кенеттен өзгерген шындыққа жедел және адекватты жауап бере алды, негізгі бөлігін қашықтықтан жұмыс істейтін қызметтерге ауыстырды. Осы дағдарыс телекоммуникация және фармацевтика салаларындағы кәсіпорындардың жұмысына жақсы мүмкіндік беруде. Пандемиядан кейін, көптеген танымал сарапшылардың пікірінше, әлем өзгереді. Қазірдің өзінде тұтынушылардың қалауы мен адамдардың өмірлік құндылықтары өзгерді. Көптеген үкіметтік емес ұйымдар, белсенді азаматтар пациенттерге, медициналық ұйымдарға және денсаулық сақтау қызметкерлеріне қолдау көрсетуді жалғастыруда. Карантин кезеңінде жоғары оқу орындары, университеттер өздерінің ақпараттық ресурстарын, дәріс материалдарын, ғылыми әзірлемелерін ұсына білді. Қысқа мерзім ішінде қашықтықтан оқыту жүйесін енгізілді.

Қазақстанның экономикасы ашық, дамуы әлемдік экономиканың серпінділігімен

байланысты. Егер коронавирустың қайталанған күшті таралуы жүзеге асырылса, тауарларға деген әлемдік сұраныс азаяды, бұл бағаның төмендеуіне әкеледі. Сондықтан мұнай экспорттайтын елдерге, оның ішінде Қазақстанға экспорттық валюта түсімдері азаяды. Жаһандық экономиканың ағымдағы даму тенденцияларын, пандемияның әлемдік және аймақтық экономикаларға теріс әсерін ескере отырып, біздің мемлекетімізге келесі мәселелер бойынша шешімдер әзірлеу қажет:

- мемлекеттің теңдестірілген макроэкономикалық және ақша-несие саясатын жалғастыру;
- халықтың өнімге деген ішкі қажеттілігін қанағаттандыруға бағытталған ұлттық экономиканың өзін-өзі қамтамасыз етуін дамыту;
- ұлттық денсаулық сақтау жүйесін медициналық техникамен, фармацевтикалық материалдармен және медициналық персоналмен қамтамасыз ету;
- елдің, оның ішінде ауылшаруашылық өнімдерінің азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз ету;
- адами капиталды әлеуметтік қолдау және дамыту, білім беру;
- цифрлық технологиялар мен шешімдерді, әсіресе мемлекеттік қызметтер көрсетуді дамыту;
- халықты байланыс қызметтерімен қол жетімді бағада қамтамасыз ету.

Сонымен қатар өнеркәсіп саласына, ауыл шаруашылығына, дәрі-дәрмек және басқа да өндірушілерге несие беру процесін жеңілдету. Осы жағдайда кәсіпорындар айналым капиталын оңтайландырып, дағдарысқа қарсы жоспарларын әзірлеп, инвестициялық бағдарламалары мен даму стратегияларын қайта қарастыруы тиіс.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Кристаллина Георгиева «Продолжение решительных мер экономической политики для преодоления продолжающейся неопределенности», Блог МВФ, 2020
2. <https://www.gov.kz>
3. <https://stat.gov.kz>

Аимқұлов Рахат Ашкенович

Лауазымы: PhD докторы, Қазақ инновациялық – гуманитарлық заң университеті

Пошталық мекен-жайы: 071412, Қазақстан Республикасы, Семей қ., Глинки қ., 54 А

Ұялы тел: +7 701 582 44 63

e – mail: rahataim@mail.ru

Аубакиров Фазыл Магазбекович

Лауазымы: экономика магистрі, «Бизнес және басқару» кафедрасының аға оқытушысы, Қазақ инновациялық – гуманитарлық заң университеті

Пошталық мекен-жайы: 071412, Қазақстан Республикасы, Семей қ., Физкультурная қ., 9/3-17

Ұялы тел: +7 702 215 19 05

e – mail: tob07abzol@mail.ru

Казезова Маржан Казезовна

Лауазымы: экономика магистрі, «Бизнес және басқару» кафедрасының аға оқытушысы, Қазақ инновациялық – гуманитарлық заң университеті

Пошталық мекен-жайы: 071402, Қазақстан Республикасы, Семей қ., 8 Март к., 102-80

Ұялы тел: +7 707 753 92 47

e – mail: marzhan.kazezova@bk.ru

Қазақстан экономикасына COVID – пандемиялық жағдайының әсері

Аимкулов Рахат Ашкенович

Должность: доктор PhD, Казахский гуманитарно – юридический инновационный университет

Почтовый адрес: 071412, Республика Казахстан, г. Семей, ул. Глинки, 54 А

Моб. тел: +7 701 582 44 63

e – mail: rahat_aim@mail.ru

Аубакиров Фазыл Магазбекович

Должность: магистр экономики, старший преподаватель кафедры «Бизнес и управление», Казахский гуманитарно – юридический инновационный университет

Почтовый адрес: 071412, Республика Казахстан, г. Семей, ул. Физкультурная, 9/3-17

Моб. тел: +7 702 215 19 05

e – mail: tob07abzol@mail.ru

Казезова Маржан Казезовна

Должность: магистр экономики, старший преподаватель кафедры «Бизнес и управление», Казахский гуманитарно – юридический инновационный университет

Почтовый адрес: 071402, Республика Казахстан, г. Семей, ул. 8 Марта, 102-80

Моб. тел: +7 707 753 92 47

e – mail: marzhan.kazezova@bk.ru

Влияние COVID – пандемии для экономики Казахстана

Aimkulov Pahat

Position: doctor PhD, Kazakh Humanitarian Law Innovative University

Mailing address: 071412, Republic of Kazakhstan, Semey, Glinki St., 54 A

Mob. phone: +7 701 582 44 63

e – mail: rahat_aim@mail.ru

Aubakirov Fazyl

Position: master of Economics, Senior Lecturer at the Department of Business and Management, Kazakh Humanitarian Law Innovative University

Mailing address: 071412, Republic of Kazakhstan, Semey, Fizkulturnaya St., 9/3-17

Mob. phone: +7 702 215 19 05

e – mail: tob07abzol@mail.ru

Kazezova Marzhan

Position: master of Economics, Senior Lecturer at the Department of Business and Management, Kazakh Humanitarian Law Innovative University

Mailing address: 071402, Republic of Kazakhstan, Semey, 8 Mart St., 102-80

Mob. phone: +7 707 753 92 47

e – mail: marzhan.kazezova@bk.ru

Impact of COVID - pandemic on the economy of Kazakhstan